

Cuprins

1. Cine sunt? (Un scurt preambul)	7
2. Decembrie 1989, treptat, spre România	9
3. Mariajul meu sau cum mireasa își fură socrii	18
4. Nino și cum a apărut Sandra-Marilyn-Andreea în viața mea	29
5. Despre mine	48
6. Eu... la școală... ..	62
7. La Facultatea de Arhitectură	73
8. Mama și pictura.....	84
9. Grecoaica Clio se mărită cu mărgineanul Petre	93
10. Bunicul Petre se refugiază cu fetele la Odesa.....	100
11. Înapoi la Constanța, peșitorul turc și mariajul mamei....	105
12. Familia mamei, frații Grigorescu și educația lor	110
13. Jafuri și bombardamente sau cum am învățat să pierd și s-o iau de la capăt	143
14. 1944 – anul acela.....	152
15. Tata și puțină istorie	163
16. Familia tatei.....	175
17. Viața în comunism: un „experiment Pitești” la foc scăzut.....	185
18. Divorțul, fuga lui Nino și câteva rețete (de bucătărie!)...	203
19. Două exemplare de <i>Homo sovieticus</i>	219

20. Cum am rămas în străinătate	232
21. Cum le-am scos pe Sandra și pe mama din România în 1974	247
22. Cum m-am acomodat în Elveția	258
23. Pierd slujba, moare mama, Sandra plânge după România	266
24. Restaurez o biserică la Aigle	274
25. Arhitect de una singură în Elveția	281
26. Fără să vreau, construiesc de una singură un locativ și nouă vile – da, se poate!	290
27. <i>Magnum opus</i> -ul meu: „Les Marionnettes”, în Elveția	305
28. Christophe, bărbatul Sandrei	310
29. Familia Bolomey imi dăruiește o „soră”, pe Jeanne	326
30. Franța îi dăruiește Sandrei o promisiune de familie	330
31. Mentalități – sau teoria mea despre România și de ce suntem așa cum suntem... ..	338
32. Arhitect din nou în România	346
33. Rugăciune	351
34. Cum am vrut să schimb agricultura om cu om – sau stagii români în Elveția	355
35. Da, l-am sabotat pe Petre Roman la Crans-Montana!	365
36. Corneliu Coposu	368
37. Cum am adus în țară afișe electorale	373
38. George Soros	378
39. Despre căință (și pocăință...)	383
40. Anexă. Cine-i cine?	386

© 2012 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: fotografie din arhiva personală a autoarei

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

BUDIȘ, SANDA

Fata tatei și mama fetei: istoria unei vieți între România și Elveția / Sanda Budiș. – Iași: Polirom, 2012

ISBN print: 978-973-46-3181-0

ISBN ePub: 978-973-46-3252-2

ISBN PDF: 978-973-46-3253-9

821.135.1-94

Printed in ROMANIA

Sanda Budiş

Fata tatei și mama fetei

**Istoria unei vieți
între România și Elveția**

POLIROM
2012

Ciudat este, la prima vedere, că nu a fost luat și el în divizia lui Lascăr, dar, analizând mai bine situația, am realizat că tata le era mult mai folositor sovieticilor în lagăr, unde ducea „muncă de lămurire”, îndemnându-i pe soldați și pe ofițeri să se înscrie în divizia lui Lascăr. A revenit din prizonierat în urma repetatelor și disperatelor petiții pe care le făcuse din cauza unui glaucom prost diagnosticat de doctorul lagărului, care l-a sfătuit pe tata să stea în soare, pentru a i se coace cataracta de la ochiul stâng, când de fapt avea un glaucom, cu dureri insuportabile de cap. Expunerea la soare a accelerat boala și într-o dimineață s-a trezit că nu mai vede deloc cu ochiul stâng. Constatând că nu le mai este util, căci glaucomul și acutele dureri de cap îl scoteau din „producție”, l-au repatriat, însoțit de un subofițer până la granița de la Sighet, de unde ne-a telefonat și unde, cu o foaie de drum, a urcat în trenul de București. L-am așteptat la gară, dar aproape că nu l-am recunoscut, nu numai că slăbise, ci parcă intrase la apă. Se micșorase pe toate părțile din cauza climatului psihologic nefavorabil și probabil din cauza foamei de acolo. Ochiul stâng nu mai avea viață, nervul fusese tăiat de obturarea canalului ocular, provocat de presiunea ridicată. „Ochiul este pierdut”, i-au spus doctorii în țară! Doctorul Blanc, de renume internațional, i-a făcut operația de enucleare, înlocuindu-i-l cu o proteză de porțelan. De atunci, a purtat monoclu negru.

Însă cel care i-a salvat ochiul rămas și i-a mărit câmpul vizual, oprind evoluția bolii, a fost minunatul doctor Petre Vancea din Iași, care a devenit un bun prieten de familie.

Tatăl meu a venit din prizonierat foarte îndoctrinat de filosofia marxist-leninistă. În prizonierat, ofițerii superiori nu erau puși la muncă, iar tata s-a cufundat în cărțile din biblioteca lagărului, care, desigur, erau de propagandă comunistă. A lucrat zi și noapte la un plan de organizare a țării după modelul sovietic și a venit cu vreo șase caiete mari, A4, scrise de mână – nu-i de mirare că și-a distrus ochii (trebuie să fie aceste caiete pe

undeva prin cutiile de arhivă). Teoria e una, dar pusă în practică e catastrofală și, din păcate, a condus la crime și genocide, care nu numai că nu au fost pedepsite, ci de care nici nu se vorbește încă așa cum ar trebui și, mai grav, nu a dat nimeni socoteală pentru ele. Victimele comunismului au fost estimate la 100 de milioane în toată lumea, dintre care 30 de milioane doar în URSS. Victimele naziștilor s-au ridicat la șase milioane, pentru care-au dat socoteală la Procesul de la Nürnberg și pe parcurs și se vorbește mereu de ele. Dar de comunism?!?

După ce a venit din prizonierat, tata a fost păstrat profesor la Academia Militară, unde a inițiat, în 1948, celebrul curs Budiș. Era un foarte bun organizator și un iubit pedagog, sever, dar drept. Urma să organizeze un curs care să pregătească tineri militari pentru a fi trimiși în străinătate. Dar în care străinătate? Nu ca pe vremuri, în Occident, sau ca în timpul războiului, în Germania, ci în URSS, cu precădere la Moscova. Cât despre cele șase caiete, munca lui din cei patru ani de prizonierat, cine avea nevoie de ele, când țara noastră era condusă de sovietici direct după chipul și asemănarea lor, fără să se preocupe de interesul național al României...?

La un moment dat, când Ceaușescu a devenit politrucul armatei, mi-aduc aminte că tata ne-a spus că s-a cam contrat cu el. Tata a avut întotdeauna grijă de oameni și a încercat să facă bine pentru țară, nu la comanda unor nepricepuți, care, de frică, executau orbește ordinele partidului și guvernului, de fapt ale KGB-ului, care de atunci până în prezent nu ne lasă din mână.

Ceaușescu, complexat și obedient, nu a suportat părerea tatei și la o săptămână după acest incident l-a scos din armată.

La scurt timp după acest incident, la începutul lui 1952, tata a fost arestat și închis în subsolul 3 de la Jilava. Pretextul era că în timpul campaniei de cucerire a Odesei ar fi împușcat un subofițer comunist, acuzându-l de hoție. Norocul lui a fost, la proces, mărturia aghiotantului său, locotenentul Costică

Hurezeanu, care a declarat că l-a întâlnit cu puțin timp în urmă pe subofițer prin București, că trăiește bine mersi, și le-a dat anchetatorilor coordonatele acestui „împușcat”, ce-a fost convocat și confruntat cu tata! Nu a fost oare aceasta o minune? Cu toate astea, tata a mai stat ceva timp în închisoare fără motiv – era sistemul lui Ceaușescu să bage frica în oameni. După un an și jumătate a fost eliberat.

Tata nu a vrut să ne vorbească nici despre Jilava, nici despre prizonierat, în timpul căruia a fost de două ori dus la Moscova și deținut în marea închisoare a KGB-ului de la Lubianka. În prizonierat a stat patru ani, din '44 până în '48, s-a întors în țară și, după alți patru ani, a fost închis, în 1952, la Jilava. Total: cinci ani și jumătate de temnițe comuniste. Cu multă demnitate și pudoare, nu a vrut să povestească nici despre o detenție, nici despre cealaltă și nu s-a plâns nicio clipă. Noi îl rugam, dar ne spunea că nu-i face plăcere și că nu vrea să-și mai aducă aminte. Singurul lucru despre care ne-a povestit este că, de la Oranki-Gorki, cum se numea lagărul de prizonieri, l-au luat de două ori și l-au dus la Lubianka. Asta deoarece n-au crezut că tata, ocupându-se la un moment dat de atașării militare străine din România și fiind și el trimis atașat militar în străinătate, nu era încadrat în serviciul secret.

În vremurile normale de dinainte de comuniști, când lucrurile erau bine delimitate – așa cum încă sunt în străinătate –, exista la Statul-Major „Biroul 2”, un serviciu care se ocupa cu spionajul, era bine-cunoscut și nu se amesteca cu ofițerii obișnuiți. Nu existau ofițeri sub acoperire, cum au fost în timpul comuniștilor, organizați la noi în țară după modelul sovietic, în DIE – serviciul de spionaj militar. La ruși și pe urmă la noi, nu exista persoană oficială care să aibă contacte cu străinii și să nu fie omul serviciilor secrete ori să nu fie obligată să dea referințe despre relațiile pe care le are cu străinii.

KGB-iștii de la Lubianka au vrut să obțină informații de la el și l-au cam bumbăcit, bănuiesc, pentru că nu avea ce mărturisi.

El nici nu a înțeles bine ce voiau de la el. Desigur că un atașat militar își culege informații despre sistemul militar din țara în care este trimis, din surse oficiale, și le raportează direct Statului-Major, serviciului ce se ocupă de atașatii militari, și nu serviciilor secrete, ca la ei și acum și la noi.

De exemplu, tata avea un coleg de promoție la Școala Militară cu care rămăsese prieten, Titi Ionescu, despre care lumea știa clar că făcea parte din Biroul 2 al Statului-Major al armatei – nefiind ceva ocult, nu era un secret. Asta e problema la noi, că rămânem în mlaștinile întunecate ale unui mediu putred în care minciuna și șantajul sunt armele puterii, nu corectitudinea și valorile creatoare... Titi era însurat cu Vera Cancel, o profesoară universitară foarte bine, frumoasă și deșteaptă, care i-a lăsat un mare gol când a murit. Titi a venit cu Viorel, fiul lui, la mine, în Elveția, și vizita lor mi-a făcut mare plăcere. Frumusețea aceea de bărbat ajunsese să fie încovoiat aproape la 90 de grade. Acum câțiva ani am citit o carte în care, printre altele, se amintește de ofițerul din Statul-Major român care era persoana de contact cu Abwehrul, serviciul de informații al armatei germane, al cărui șef era faimosul amiral Canaris. Era vorba despre colonelul Titi Ionescu!

Viorel a mai trecut cu a doua lui nevastă și după ce-a murit Titi. Cu prima, Viorica Luchian, eram prietenă, iar pentru sora ei Clémence, o femeie și frumoasă, și deșteaptă, aveam o afecțiune împărtășită și am suferit când s-a dus așa de timpuriu. Locuiau într-o casă veche boierească de pe strada General Budișteanu. Toți erau doctori, cele două surori, ca și Iulian, prietenul lui Clémence. Viorel a rămas în Germania și ne-am întâlnit în Transilvania, unde mergeam amândoi după '90, să ducem ajutoare în România. Vioricăi i-am dat o recomandare favorabilă pentru obținerea cetățeniei germane, dar îmi aduc aminte că am fost cam aspră când i-am spus că noi, ca să ne facem loc, trebuie să fim mai buni decât cei pe lângă care ne-am aciuat,

căci am considerat că cererea ei nu era „țais”, adică suficient de bine gândită și îngrijită.

Revenind la tata: după ce a venit din prizonierat, nu prea mai ieșea în lume, era parcă topit, iar după ce a ieșit din închisoarea Jilava, în care a fost ținut în anii 1950-1951, parcă se topise și mai mult. Am auzit că a suferit nu numai din partea celor ce-l închiseseră, ci și din partea celor cu care era închis, care îi spuneau „generalul roșu”. Ei nu știau că tata nu trecuse prin epurarea armatei și venise după aceea, direct din prizonierat, la Academia Militară, unde fusese și rămăsese profesor din 1934. Tata n-a vrut să ne povestească nimic nici din timpul prizonieratului, nici despre închisoare, ne-a spus că nu-i face plăcere și i-am respectat dorința. După ce a ieșit din închisoare, a devenit foarte retras. El nu ne-a spus niciodată că, atunci când ieșeau din închisoare, trebuiau să semneze o hârtie, conform căreia ar fi urmat să spună ce fac, unde merg, ce lume văd, adică să devină turnători. Și atunci tata a curmat-o: nu a mai ieșit din casă. Făcea târguiești, făcea menaj, făcea treburi gospodărești, dar, când eram invitați undeva, nu venea cu noi. Spunea că nu are chef, că nu-i face plăcere. Noi nu ne-am dat seama; am crezut că este marcat de închisoare, dar nu am realizat că adevăratul motiv era, probabil, că ar fi trebuit să toarne. Și mult după aceea, când fetele lui Nistor, fratele mai mare al tatei, au venit în Elveția, mi-au povestit că tatăl lor, care și el fusese închis, la eliberare fusese obligat să semneze un astfel de angajament. Comuniștii făceau în așa fel încât în fiecare familie respectabilă să existe unul sau doi membri închiși, ca să bage frica în oameni și în același timp să împânzească țara cu turnători care câștigau mai ușor încrederea populației ca foști deținuți, fiind socotiți de partea cealaltă, cea bună, a baricadei. Trăiam experimentul Pitești în cotidianul vieții noastre, în marea închisoare ce devenise țara noastră.

Cum spuneam, la mult timp după ce tata a murit, ne-am dat seama că și el probabil fusese obligat să iscălească o astfel

de hârtie și așa mi-am explicat eu după 30 de ani de ce nu ieșea deloc cu noi în societate, de ce ieșea din casă doar pentru târguiești. Mă obsedează acea după-amiază de care am mai povestit: eram invitați și, ca de obicei, a refuzat să vină cu noi, iar eu am fost antipatică și i-am spus: „Dacă dumneata nu vrei să te fii în pas cu viața, nu poți să ne împiedici pe noi!” și am plecat. Cum am spus, am plecat cu un nod în gât, supărată, de fapt nu pe el, ci pe mine, am simțit că n-aveam dreptul să mă port așa, am fost surprinsă de răutatea mea. Și pe loc, și mai târziu, am avut remușcări. Dar, de când am aflat de iscălitura lui Nistor, nu mai am pace și n-am cum să-l mai impac pe bietul tata, care de mult nu mai este. Îi mai cer iertare când mă rog pentru el, dar știu eu dacă mă aude? Săracul tata, ce-o fi fost în sufletul lui și câte-a îndurat, el, omul drept, corect, dintr-o bucată, omul devotat care nu și-a precupețit timpul ca să ajute pe aproapele lui, pe noi, cei mai aproape, dar și pe oricine venea să-l roage ceva, terminând cu ostașii lui iubiți, pentru care a scris *Cartea ostașului și Cetățeanul și Națiunea*. I se spunea „Budiș intervenție”, dar ferească Dumnezeu să te gândești la vreo recompensă, cum se obișnuiește azi, pur și simplu se bucura că poate ajuta, chiar și în situația în care ajunsese, că poate pune oamenii în contact, ca fiecare individ să-și desăvârșească potențialul. I se dusesse vestea și era asaltat de cereri. Era foarte bucuros când primea cărți poștale de la foștii lui ostași, care-i purtau recunoștință pentru tot ce făcuse pentru ei. Ni le arăta, ni le citea uneori. De multe ori vorbim azi cu vara mea Floricica și ea își amintește de căldura și simplitatea familiară cu care ostașii de sub comanda lui i se adresau tatei, povestind despre viața lor de familie și despre munca lor, dovedind cât de atașați erau de tata. Rar de tot – pe atunci nu se circula așa de ușor și așa de ieftin –, veneau la București și treceau să-l vadă pe tata. El era cu adevărat preocupat de viața ostașilor lui, voia să-l ajute pe fiecare să fie mai bun, mai performant, mai mulțumit în viață – pe scurt, mai „om” pentru familia, gospodăria și comunitatea